

lakkiyi ve uygulamayı göz ardı etmeyen bir örneklem olarak dövmeden söz edilmekle birlikte asıl başvurulması istenen yol öğüt ve ikna yöntemidir (en-Nisâ 4/34). Resûl-i Ekrem'in sözleri ve uygulamaları âyetin bu şekilde anlaşılmasını gerekli kılmaktadır (bk. KADIN). Öte yandan fakihler, bu yolun aile birliğinin bozulmasını önleme (islah) amacını aşip cezalandırma boyutuna varması ve kadına zarar vermesi halinde kocaya malî ve cezaî yaptırımlar öngörmüşlerdir.

Haklı veya haksız bir gerekçeyle kocanın karısına fena muamelede bulunması erkeğe nisbetle nüşüz kavramını gündeme getirmektedir. Kur'an-ı Kerim'de kadının açısından birer endişe kaynağı olarak erkeğin nüşüzü ve yüz çevirmesi birlikte zikredilmekte (en-Nisâ 4/128), ancak kocanın hangi davranışının nüşüz, hangilerinin yüz çevirme kapsamına girdiğine dair bir açıklama yer almamaktadır. İslâm âlimleri, âyetin nüşüz sebebinin de dikkate alıp (Buhârî, "Nikâh", 95; Tirmizî, "Tefsîr", 26) kocanın, evlenen aklının gereği olarak kadının hakkı olan nafaka, cinsel yararlanma, geceleyn evinde kalma gibi hususlarda ödevlerini yerine getirmemesini veya karısına ilgisiz, sevgisiz ve soğuk davranmasını yüz çevirme şeklinde değerlendiren aile reisliği hakkını kötüye kullanmak suretiyle kadına sert davranıp fena muamelede bulunmasını da nüşüz diye açıklamışlardır. Aynı âyetin devamında her iki durumda da tarafların karşılıklı bazı haklarından fedakârlık yaparak bir anlaşmaya varabilecekleri, dolayısıyla evlilik içinde birlikte yaşamaya devam edebilecekleri belirtilmektedir. Tarafların, problemlerini kendi aralarında çözmemesi ve erkeğin kötü muameleyle devam etmesi durumunda İslâm âlimleri kamu otoritesinin (hâkim) devreye girip erkeğin bu davranışına engel olması, gerekirse cezaî yaptırımlar uygulaması ve kadını korumak için önlem alması gerektiğinde birleşmektedir. Öte yandan Mâlikî ve Hanbelîler'e göre kocası kendisine kötü muamelede bulunan kadın hâkime başvurup boşanma talebinde bulunabilir. Bu iddiasını ispat ederse hâkim boşanmaya karar verir. Hanefî ve Şâfiîler ise bu durumu bir boşanma sebebi olarak görmemektedir. Kadın kocasının kötü muamelede bulunduğunu ispat edemediği halde boşanma talebinde ısrar ederse ya da taraflar karşılıklı olarak nüşüz veya geçimsizlik iddiasında bulunurlarsa bir başka âyetin hükmü gereğince (en-Nisâ 4/35) hâkim tercihen her iki tarafın ailesinden uygun birer kişiyi ha-

kem tayin eder. Hakemler tarafların arasını düzeltmeye çaba gösterir. Bu mümkün olmazsa Mâlikîler'e ve Hanbelî mezhebi içindeki iki görüşten birine göre bedelli veya bedelsiz boşanmaya hükmederler. Hanefîler'e, Şâfiîler'e ve Hanbelîler'in mutemter sayılan görüşüne göre ise koca kendilerine vekâlet vermediği sürece hakemlerin boşama yetkisi yoktur. 1917 tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi ve bu kararnâmeyi kaynak edinen çağdaş İslâm ülkeleri kanunları da bu konuyla ilgili düzenlemeyi Mâlikî mezhebinin görüşü doğrultusunda yapmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "nşz" md.; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hûtî), Beyrut 1409/1989, VI, 10; Buhârî, "Nikâh", 90, 94, 95, "Nafakât", 1-4, "Ahkâm", 1, 4; Müslim, "Hac", 147, "İmâret", 3, 20; İbn Mâce, "Nikâh", 3, 5; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 40; Tirmizî, "Tefsîr", 26; Nesâî, "Nikâh", 14; Taberî, *Câmî'u'l-beyân* (nşr. Sıdkı Cemil el-Attâr), Beyrut 1415/1995, IV, 93-109, 412-419; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-fikr), II, 188-193, 282-283; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1376/1957, I, 415-427; Kâsânî, *Bedâ'î'*, II, 334-335; IV, 18-23; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, XI, 64-66, 87-93; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, V, 55-56; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Herrâs), VII, 18-22, 46-50, 611-612; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 168-179, 403-406; Nevevî, *Ravzâtü't-tâlibîn* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali M. Muavvaz), Beyrut 1412/1992, VI, 368-369; Takyyüddin İbn Teymiyye, *Fikhu'n-nisâ' fi'z-zevâc ve'l-üsre ve'n-nüşüz ve't-talâk* (nşr. Seyyid el-Cümevî), Beyrut 1989, s. 160-165, 205-225; İbn Cüzey, *el-Kavâninü'l-fıkhiyye*, Beyrut 1977, s. 141-142, 147; Osman b. Ali ez-Zeylâ, *Tebayünü'l-hakâ'ik*, Bulak 1313, III, 52, 211; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Metâlibü'l-âliye* (nşr. Habîburrahman el-A'zamî), Küveyt 1973, II, 39; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, III, 259-262, 402, 436-438; Buhûti, *Keşşâfû'l-kınâ'*, V, 209-211, 363; Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî 'alâ Muvatta'*'i'l-İmâm Mâlik, Beyrut 1411, IV, 250; Muhammed b. Ahmed ed-Deşûkî, *Hâşiye 'ale's-Serhi'l-kebir*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), II, 343-347, 514; Şevkânî, *Neylül-evtâr*, VI, 231-238; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, Beyrut 1407/1987, III, 576-577; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, V, 23-28, 161-163; Reşid Rızâ, *Tefsîrül-menâr*, V, 66-78; Elmalılı, *Hak Dini*, II, 1348-1354; III, 1485-1486; Muhammed Ebû Zehre, *el-Ahvâlû's-şahşiyye*, Kahire 1377/1957, s. 188-195, 269-280, 421-429; Bedrân Ebû'l-Ayneyn Bedrân, *el-Fikhu'l-mukâren li'l-ahvâlî's-şahşiyye*, Beyrut, ts. (Dârü'n-nehdâti'l-Arabiyye li't-tibâa ve'n-neşr), s. 239-244, 266-284, 443-446; M. Mustafa Şelebî, *Ahkâmü'l-üsre fi'l-İslâm*, Beyrut 1397/1977, s. 326-338, 425-429, 581-586; Necib el-Mutîî, *Tekmilâtü'l-Mecmû'* (Nevevî, *el-Mecmû'* içinde), Cidde 1980, XVIII, 134-144; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1405/1985, VII, 327-343, 779-781, 792; Bilmen, *Kamus*², II, 165-169, 444-445, 478-484; IV, 473; Abdülvehhâb Hallâf, *Ahkâmü'l-ahvâlî's-şahşiyye fi's-ser'ati'l-İslâmiyye*, Küveyt 1410/1990, s. 104-108, 117-

120, 164; Abdülhamîd Ahmed Ebû Süleyman, *Darbû'l-me' ve vesiletu li-hallî'l-hilâfâtî'z-zevciyye*, Kahire 1422/2000; Abdülkerîm Zeydân, *el-Mufaşşal fi ahkâmî'l-me' ve beyti'l-müslim fi's-ser'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1420/2000, VII, 160-167, 223-322; İlhamî Güler, "Kur'an'da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri", *İslâmî Araştırmalar*, V/4, Ankara 1991, s. 316-317; V. Rispler-Chaim, "Nuşuz Between Medieval and Contemporary Islamic Law: The Human Rights Aspect", *Arabica*, XXXIX, Leiden 1992, s. 315-327; M. Zeki Duman, "On Dört Asırlık Tefsir Birikiminin Kur'an'ın Anlaşılmasındaki Olumsuz Etkileri", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 10, Kayseri 1998, s. 43-47; Mesut Erdal, "Kur'an'da 'Nüşüz' Kavramı", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III/2, Diyarbakır 2001, s. 37-51; Ömer Özsoy, "Çağdaş Kur'an(lar) Üretimi Üzerine -'Kan Dövme' Olgusu Bağlamında 4. Nisâ, 34 Örneği-", *İslâmiyat*, V/1, Ankara 2002, s. 111-124; "Nüşüz", *Mu.F.*, XL, 287-290; "Te'dîb", a.e., X, 19-26; Mehmet Şener, "Nüşüz", *İslam'la İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, III, 506-507.



HACI MEHMET GÜNAY

NÜVEYRÎ, Ahmed b. Abdülvehhâb

(أحمد بن عبد الوهاب النويري)

Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdülvehhâb b. Muhammed el-Bekrî et-Teymî el-Kureşî en-Nüveyrî (ö. 733/1333)

Memlükler devrinin önde gelen devlet adamı, tarihçi.

21 Zilkade 677'de (5 Nisan 1279) Yukarı Mısır'ın (Saîd) Kûs beldesinde doğdu. Aslen Nüveyre köyünden olduğu için Nüveyrî, soyu Hz. Ebû Bekir'e veya Tay kabilesinin bir kolu olan Bekr kabilesine dayandığından Bekrî nisbesiyle anılır. Babası Memlük idaresinin çeşitli divanlarında kâtip olarak görev yapmıştı. Nüveyrî ilk öğrenimini tamamladıktan sonra Kahire'ye gidip Abdülmün'im ed-Dimyâtî, İbn Dakikül'îd, Kadı Bedreddin İbn Cemâa, Şerîf Mûsâ b. Ali b. Ebû Tâlib, Ya'kûb b. Ahmed es-Sâbûnî, Ahmed el-Haccâr, Abdülhak b. Fit-yân b. Abdülmecîd el-Kureşî, İzzeddin el-Fârûsî el-Vâsıtî ve dönemin kadın bilginlerinden Zeyneb bint Yahyâ b. Abdüsse-lâm gibi hocaların derslerine devam edip dinî ilimler yanında, tarih, Arap edebiyatı ve inşa alanında ileri bir seviyeye ulaştı. Ayrıca hüsn-i hatla da meşgul oldu. Özellikle hadis ilmine büyük ilgi duyan Nüveyrî'nin öğrenciliğinde geçimini kitap istinsah ederek sağladığı, bu dönemde Buhârî'nin *el-Câmî'u's-şahih*'ini sekiz defa istinsah edip 1000'er dirheme sattığı kaydedilmektedir.

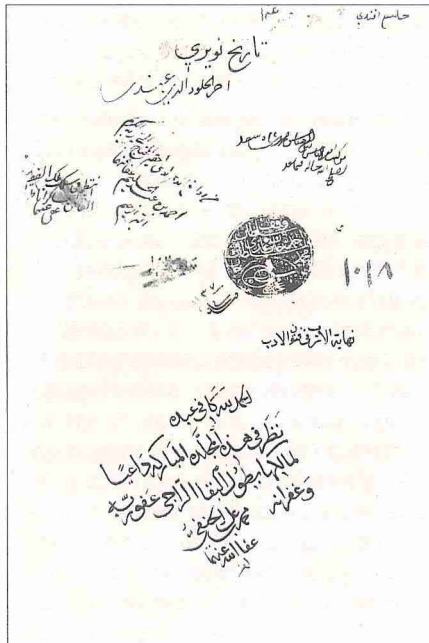
Nüveyrî, Muhammed b. Kalavun'un ikinci iktidarı sırasında Dîvânü'l-has'ta memuriyete başladı ve el-Melikü'l-Âdil Zeynüddin Ketboğa tarafından Kahire'de yaptırılan el-Medresetü'n-Nâsiriyye'nin vakfiye metinlerinin sûretlerinin çoğaltılması işiyle görevlendirildi. Bu görevi sırasında vakfın idaresinden sorumlu olan sultanın özel hocaları Tavâşi Şücaüddin Anber'in rüşvet ve yolsuzluklarını ortaya koymaktan çekinmedi. 701 (1301-1302) yılında kendisine Dîvânü'l-hass'a bağlı malların idaresi verilerek iki yıldan beri Moğol istilâsı tehdidi altında bulunan Suriye'ye gönderildi. 702'de (1303) Dimaşk'ı ele geçirmek için gelen İlhanlı kuvvetlerine karşı yapılan savaşa katılan Nüveyrî 703 yılı Ramazanında (Nisan 1304) Mısır'a çağıldı. Bu dönemde başkadi İbn Mahlûf'un gözetiminde sultanın emlakinin, Dîvânü'l-hass'ın, Mansûrî Bimaristanı ve Mansûrî Vakfı'nın idaresi gibi vazifeleri yürüttü. Emîr Türkmanî'nin ölümünün ardından Muhammed b. Kalavun'un özel hizmetine tayin edildi. Muhammed b. Kalavun'un üçüncü saltanatı devrinde Nâsiriyye Medresesi'nin yönetimiyile görevlendirilen Nüveyrî sultanın huzuruna çıkma ve sultan adına hareket etme fırsatını elde etti. Ancak bu âni yükselişi kendisine aşırı derecede güvenmesine ve şı-

marmasına yol açtı. Sultanın vekilharcı İbn Abbâde hakkında aşağılayıcı ifadeler kullanması sultan tarafından hoş karşılanmadı. Emlâkine el konuldu ve ardından Kahire'den uzaklaştırılıp Dîvânü'l-inşâ reisi olarak Trablus'a gönderildi. 710 yılı Safer ayında (Temmuz 1310) Trablus'a ulaşan Nüveyrî bir müddet sonra müstevfi ve nâzirü'l-ceys tayin edildi. 712 yılı Cemâziyelevvelinde (Eylül 1312) Kahire'ye gitti ve Nil deltasının iki önemli vilâyeti Dakhalîye ile Murtahiye'nin divan nâzirliğine getirildi. 716'da (1316) Kahire'ye döndü. Kahire'de ikamet etmesine rağmen hayatının sonuna kadar bu iki vilâyetin gelirlerinin idaresiyle meşgul oldu. 21 Ramazan 733'te (5 Haziran 1333) Kahire'de vefat etti. Kendisiyle dostluk kurup sohbet etme imkânı bulduğunu belirten Üdfûvî onun şairlik yönünün de bulunduğunu ve orta derecede edebî nesirler yazdığını belirtmektedir (et-Tâli'u's-sa'id, s. 97).

Nüveyrî'nin tek eseri, Sultan Muhammed b. Kalavun'a ithaf ettiği *Nihâyetü'l-ereb fi fînüni'l-edeb* isimli otuz bir ciltlik ansiklopedik çalışmasıdır. Müellifin uzun süren devlet hizmeti esnasında önde gelen Memlûklü devlet adamlarını yakından tanıma fırsatı elde etmesi, onlarla dostluk kurması, anlattığı olayların bir kısmını

yaşaması veya yaşayanlardan doğrudan nakletmesi Memlûk tarihi açısından önem taşımaktadır. 721'de (1321) yazılmaya başlanıp 733'te (1333) tamamlanan *Nihâyetü'l-ereb* beş ana bölüme (fen) ayrılmıştır. İlk bölümde kâinatı tasvir eden müellif yeryüzü, gökler ve yaratılış sebebi, yıldızlar, gezegenler, bulutlar, yağmur, kar, şimşek ve yıldırım gibi tabiat olayları hakkında bilgi vermektedir. Onun tabiat ve iklimle insan davranışları arasında bir bağ kurmaya çalışması dikkat çekicidir. İkinci bölümde Hz. Peygamber ve ashabından bahsedildikten sonra Arap ediplerinin vecizeleri (emsal) alfabetik sırayla kaydedilmiş, cömertlik, yiğitlik, cesaret, tevazu yanında haset ve cimrilikle ilgili çok sayıda nakilde bulunulmuştur. Ardından hükümdarlıkla ilgili bahislere yer verilmiş, hükümdarlığın şer'i ve örfî şartları, hükümdarda bulunması gereken özellikler, halk ve hükümdarın karşılıklı vazifeleri, adalet, iyi idare, basiret, istişare, af ve cezalandırma gibi uygulamalar ele alındıktan sonra vezirler ve diğer idarecilerin hak ve vazifeleri, ordunun sevk ve idaresi, kumandanlar ve sıfatları ile silâhlar, kitâbet ve kâtiplerin riayet edecekleri esaslar ayrıntılı biçimde anlatılmıştır. Üçüncü bölüm hayvan türleri, faydalı ve zararlı kuşlar, balıklar ve haşerat hakkında geniş bilgi içerir. Bitkilere ayrılan dördüncü bölümde çeşitli bitkiler, meyveler, çiçekler ve kokulara dair bilgi verildikten sonra o dönemde İslâm ülkelerinde meşhur olan bahçelerden, yetiştirilen çiçek türlerinden bahsedilmiş ve şairlerin bu konudaki tasvirlerine yer verilmiştir. Kitabın en hacimli bölümü olan beşinci bölüm tarihe ayrılmıştır. Eserin XI-XXXI. ciltlerini kapsayan bu bölümde Nüveyrî herkesin tarih bilgisine muhtaç olduğunu söyledikten sonra kendisinden önceki tarihçilerin olayları kronolojik sırayla kaydettiklerini ve hiçbir sonuca varmadan başka olaylara geçtiklerini, kendisinin ise hânedanları ve devletleri bir bütünlük içinde anlatacağını ve tekrardan kaçınacağını belirtir. Bu bölümde önce peygamberlerin hayatını ele alan müellif Hint, Çin, Türk devletleri, Mısır'da kurulan devletler ve Arap kabileleriyle ilgili bilgi aktardıktan sonra Resûl-i Ekrem, Hulefâ-yi Raşîdîn, Emevîler, Abbâsîler, Endülüslü Emevîleri, Fâtımîler, Eyyûbîler, Murâbîtlar, Muvahhidler, Gazneliler, Selçuklular, Haçlılar, Hârizmşahlar, Moğollar, Moğollar'ın İslâm dünyasını işgali ve sonuçlarını geniş biçimde ele almış, daha sonraki ciltlerde 731 (1331) yılına kadar Memlûkler tarihine yer vermiş, son cildi Yemen'e tahsis etmiştir.

Nüveyrî'nin *Nihâyetü'l-ereb fi fînüni'l-edeb* adlı eserinin urvan sayfası ile ikinci bölümün beşinci kısmının ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Yenicami, nr. 1018)



Nüveyrî, eserinin özellikle ilk dört bölümünde Cemâleddin el-Vatvât'ın *Mebâhicü'l-fiker ve menâhicü'l-iber* adlı coğrafya ansiklopedisinden geniş ölçüde faydalanmıştır. Tarih konusunda İbn İshak, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Ebû İshak es-Sa'lebî, Mes'ûdî, Enmâtî, İbn Abdülber en-Nemerî ve İzzeddin İbnü'l-Esîr gibi tarihçilerin eserlerinden ölçüde alıntılar yaptığı görülmektedir. Türk tarihinin en önemli kaynaklarından olan *Nihâyetü'l-ereb*'in iki nüshası Köprülü (nr. 549) ve Süleymaniye (Ayasofya, nr. 551) kütüphanelerinde kayıtlıdır (diğer nüshalar için bk. Abdülhalîm en-Nedvî, *Menhecü'n-Nüveyrî*, s. 78-79). *Nihâyetü'l-ereb*'in İslâm öncesi Arap tarihiyle ilgili bölümleri Almanya'da basılmış (Göttingen 1775, 1817), Endülüs ve Afrika tarihiyle ilgili bölümleri İspanyolca çevirisiyle birlikte iki cilt halinde neşredilmiştir (Granada 1917-1919). Eserin tamamı ilk defa 1923'te Ahmed Zeki Paşa tarafından yayımlanmaya başlanmış ve Dârü'l-kütübü'l-Misriyye tarafından on sekiz cilt neşredilmiştir (Kahire 1342-1374/1923-1955). Mısır Kültür ve İrşad Bakanlığı daha sonra bu baskıyı ofset olarak yayımlamıştır (Kahire, ts.). Eserin XIX-XXXI. ciltleri ise çeşitli kişiler tarafından tahkik edilerek neşredilmiştir (Kahire 1975-1997). Nüveyrî'nin ayrıca otuz ciltlik *Münteha'l-ereb fi 'ilmi'l-edeb* adlı bir eserinin olduğu kaydedilirse de bu doğru değildir ve muhtemelen *Nihâyetü'l-ereb* ile karıştırılmaktadır (a.g.e., s. 100-101).

BİBLİYOGRAFYA :

Ca'fer b. Sa'leb el-Udfûvî, *et-Tâli'u's-sa'idü'l-câmi' esmâ'e nucebâ'i's-Sa'id* (nşr. Sa'd M. Hasan), Kahire 1966, s. 96-97; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 165; a.mlf., *A'yânü'l-âsr* (nşr. Fuat Sezgin), Wiesbaden 1410/1990, I, 83; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIV, 164; Makrîzî, *es-Sülûk* (Ziyâde), II/1-2, s. 363-364; İbn Hacer, *ed-Düerü'l-kâmine*, I, 197; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü's-şâfi*, I, 381; a.mlf., *en-Nücümü'z-zâhire*, IX, 299; Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 446; M. Şemseddin Çünhalı, *İslâm'da Tarih ve Müverrihler*, İstanbul 1339-42, s. 256-257; N. Elisséef, *Nür ad-Din*, Damas 1967, I, 66-68; D. P. Little, *An Introduction to Mamlûk Historiography*, Wiesbaden 1970, s. 24; Ermine M. Cemâleddin, *en-Nüveyrî ve kitâbü'l-Nihâyetü'l-ereb fi fününi'l-edeb: Meşâdiruhü'l-edebîyye ve ârâ'ühü'n-naqdîyye*, Kahire 1404/1984; Abdülhalîm en-Nedvî, *Menhecü'n-Nüveyrî fi kitâbeti Nihâyetü'l-ereb*, Dimaşk 1407/1987; a.mlf., "Beyne'n-Nüveyrî ve'l-Meydânî", *Mecelletü'l-Mecma'i'l-ilmîyyi'l-Hindî*, IV/1-2, Aligarh 1399/1979, s. 107-130; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-Arabî ve'l-mü'errihîn*, Beyrut 1990, III, 119-122; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 180-181; Ign. Kratchkovsky, "Nüveyrî", *İA*, IX, 374-375; M. Chapoutot-Remadi, "al-Nuwayri", *EP* (İng.), VIII, 156-158.



MUSTAFA ÖZ

NÜVEYRÎ, Muhammed b. Kâsım (محمد بن القاسم النويري)

Muhammed b. Kâsım b. Muhammed en-Nüveyrî el-Mâlikî el-İskenderânî (ö. 775/1374'ten sonra)

Memlükler devri tarihçisi.

Muhtemelen Yukarı Mısır'ın (Sa'îd) Nüveyre köyünden olduğu için Nüveyrî nisbesiyle tanınır. Kaynaklarda zikredilen ve Mâlikî mezhebine mensup olduğunu belirten "Mâlikî" nisbesini (meselâ bk. Sehâvî, s. 248), İbn Hacer el-Askalanî Endülüs'teki Mâleka şehrine nisbetle "Mâleki" şeklinde kaydeder (*ed-Düerü'l-kâmine*, IV, 142). Buradan hareketle onun Endülüs asıllı olduğu ve atalarının Endülüs'ten İskenderiye'ye gelip yerleştiği sonucu çıkarılabilirse de bu konuda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Zilhicce 737'de (Temmuz 1337) türbeleri ziyaret için İskenderiye'ye gelen ve çok beğendiği bu şehirde yaşamaya karar veren Nüveyrî, Franklar tarafından işgal edilmesi üzerine (Muharrem 767 / Ekim 1365) şehri terketti ve Franklar'ın kısa süren işgalinin ardından tekrar İskenderiye'ye döndü. Franklar'ın şehirde yaptığı tahribatı gördükten sonra bu olayları anlatan bir kitap yazmaya karar verdi. 767'de (1366) telif etmeye başladığı *Kitâbü'l-İlmâm* adlı eserini Zilhicce 775'te (Mayıs 1374) tamamladığına dair rivayet dikkate alınırsa bu tarihten sonra ölmüş olmalıdır. Hatta kitabında 777 (1375-76) yılında Sicilya adasının müslümanların hâkimiyetinden çıkıp Normanlar'ın eline geçişi anlatıldığına göre (*el-İlmâm*, III, 120) -eğer bu bilgi başka bir müellif tarafından ilâve edilmemişse- onun bu tarihte hayatta olduğu söylenebilir.

Esas itibarıyla Haçlılar'ın İskenderiye'de yaptığı tahribatı yazmayı planlayan Nüveyrî, çoğu zaman amacının dışına çıkarak birbirleriyle ilgisi olmayan konulara yer vermiştir. Müellif tam adı *Kitâbü'l-İlmâm bi'l-İlâm fîmâ ceret bihi'l-aḥkâm ve'l-umûri'l-maḥḍiyye fi vâkı'ati (vaḥ'ati) l-İskenderiyye ve 'avdühâ ilâ ḥâletihi'l-marziyye* olan eserine İskenderiye'den kısaca bahsederek başlar. Sâsânî İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu ve Bizanslılar'ın müslümanlarla yaptıkları savaşlar, müslümanların Asya ve Afrika'da gerçekleştirdikleri fetihler hakkında bilgi verir. Eserinde sistematik olmamakla beraber İskenderiye'nin kuruluşundan itibaren kendi zamanına kadar gelen tarihiyle ilgili önemli bilgiler aktaran

Nüveyrî Kıbrıs Haçlı Kralı Pierre de Lusignan tarafından idare edilen müttefik Haçlı ordularının Muharrem 767'de (Ekim 1365) İskenderiye'ye sefer düzenleyip şehri ele geçirdiklerini, bir hafta süreyle yağmalayıp harabeye çevirdiklerini, şehirde bulunan müslümanlara karşı her türlü vahşeti revâ gördüklerini, bununla yetinmeyip yerli hristiyan ve yahudilere de önemli ölçüde zarar verdiklerini bizzat kendi tuttuğu notlara ve müşahedelerine dayanarak ayrıntılı biçimde anlatmıştır. Haçlıların İskenderiye'yi işgali konusunda Guillaume de Machaut'nun *La prise ou chronique du roi Pierre Ier de Lusignan* adlı eseri (Cenova 1877) Batı'da, Nüveyrî'nin *el-İlmâm*'ı Doğu İslâm âleminde yazılan en önemli kaynak olma özelliğini taşımaktadır. Tarihi bilgilerin yanında edebiyat, fıkıh, kelâm, hadis, coğrafya, astronomi, botanik ve zoolojiye de yer verilen eser bu yönüyle bir ansiklopedi özelliği göstermektedir. Müellifin hayatının kırk yılını geçirdiği İskenderiye'nin mimari eserleri, surları, kapıları, hanları ve insanları hakkında sağlıklı bilgilere sahip olması ve anlattığı olaylara tanıklık etmesi esere ayrı bir değer kazandırmaktadır. İskenderiye dışında Mısır'ın diğer şehirlerinde meydana gelen olaylar hakkında verilen mâlûmat birinci el kaynaklardan derlenmiştir. *Kitâbü'l-İlmâm* Akdeniz, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nda, ayrıca büyük nehirlerdeki gemicilik faaliyetlerine dair orijinal bilgiler içermektedir. H. Kindermann, Arap denizciliği ve gemiciliğiyle ilgili çalışmasını büyük ölçüde bu esere dayandırmıştır. Eser Ortadoğu müslümanlarıyla Batılı hristiyanlar arasında meydana gelen savaşlar, İslâm savaş sanatı, savaş stratejileri, savaş araç ve gereçlerine dair önemli mâlûmat içerir. Mısır'ın eski tarihine geniş yer ayıran müellif piramitler, eski Mısır kralları, Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler, Abbâsîler, Tolunoğulları, İhşîdîler, Fâtımîler ve Eyyûbîler devrindeki Mısır hakkında bilgi verdikten sonra Bağdat'ın Moğollar tarafından istilâsını ve tahribatını anlatır. Ancak Nüveyrî'nin asıl tarihçiliği, görgü şahidi olduğu olaylar ve tanıdığı şahıslar hakkında verdiği bilgilerde kendini gösterir. Özellikle Memlükler devri Mısır tarihinin Sultan I. Baybars'tan (1260-1277) çağdaşı el-Melikü'l-Eşref Şa'bân'a (1363-1376) kadar olan kısmı kısa fakat değerli mâlûmat içerir. Eserin hemen her bölümünde âyet ve hadislerle yer veren Nüveyrî, hem kendi şiirleri hem diğer şairlerin şiirlerinden yaptığı nakillerle olayların ve bazı insanların kişiliklerinin aydın-